

INHOUD

- 1 *Madame David uit Port-Gentil* · 9
 - 2 *Ik geloof niet dat gorilla's glimlachen* · 32
 - 3 *De verborgen rivier & Het mooie treintje van koning Omar* · 72
 - 4 *Mannen en andere eenzaamheid* · 106
 - 5 *De graafen de bastaard* · 128
 - 6 *Ibinga of de wind* · 179
- Bronnen* · 235

De eerste man uit Libreville die ik leerde kennen heeft nooit bestaan. Hij heette Joseph Timar. Hij was jong en fatsoenlijk. Te fatsoenlijk voor een stadje aan de rand van het oerwoud.

Timar arriveerde aan het begin van de crisisjaren in Afrika. Het schip dat hem in drie weken tot op een halve graad van de evenaar had gebracht, bleef mijlenver uit de kust liggen; een motorvlet zette hem aan wal.

Vanaf zee gezien was Libreville in die vroege jaren dertig weinig meer dan een vlek tussen dampend groen. Een paar huizen, een paar overheidsgebouwen, een zeeboulevard van rode sintels met aan weerszijden palmen, om de honderd meter een factorij en, recht in de wind, een markt voor inboorlingen. Direct achter dat plukje beschaving rees de dofgroene muur op die je direct al de indruk gaf dat het oerwoud een onneembare vesting was.

Niemand wachtte Timar op, niemand controleerde zijn bagage. Hij liep de betonnen steiger af en hield een vrachtwagen aan die hem regelrecht naar Central reed, het enige hotel van de stad. Het telde vijf kamers die het grootste deel van het jaar leegstonden. Wanneer de houthakkers uit de binnenlanden voor zaken in het kustplaatsje moesten wezen, aten en dronken ze in Central, maar tegen bedtijd staken ze de straat over, waggelden op goed geluk een hut binnen, stopten de man die daar woonde een tientje toe, joegen hem weg en kropen op de mat naast zijn vrouw. Alleen nieuwkomers logeerden in Central, tot ze de gewoonte van de houthakkers hadden overgenomen.

Timar kwam uit La Rochelle. Met zijn drieëntwintig jaren geloofde hij wat talloze jonge Europeanen voor hem geloofd hadden: dat hij het met de kaken op elkaar wel zou rooien in de wildernis. Hij vreesde de ziektes van het oerwoud niet en hoopte er op een fatsoenlijke manier grof geld te verdienen. Dat fatsoenlijke zat er bij hem inge-

bakken; hij was door zijn moeder en zijn oudere zuster opgevoed en die hadden hem zo verschrikkelijk fatsoenlijk gemaakt dat hij eraan ten onder zou gaan.

Een van zijn ooms, een politicus, een senator, had hem een baan bij een koloniale firma bezorgd. Timar zou de leiding krijgen over een factorij op een honderd kilometer van de kust.

Direct na aankomst meldde hij zich bij zijn nieuwe baas en werd met een schouderophalen ontvangen. De man wist nergens van. De factorij die Timar door het hoofdkantoor was toebedeeld lag op tien uur varen van Libreville, aan het einde van de rivier, 'en in de eerste plaats is de motorprauw lek en in de tweede plaats wordt die post bemand door een ouwe gek die beloofd heeft iedere mogelijke opvolger met een gewerschot te zullen verwelkomen. Dus u bekijkt het maar, mij gaat het niet aan.'

Nog voor hij zijn koffers had uitgepakt, stond Jo Timar met lege handen op straat, in Gabon, de Achterhoek van Afrika, waar de crisis al even hard had toegeslagen als in Europa en waar het door de hoge vochtigheidsgraad ongezond heet was, 'koortsachtig heet, de hitte van een ziekenhuis'.

De volgende ochtend verscheen Adèle aan zijn bed.

Ze had een zwarte zijden jurk aan en Timar zag in één oogopslag dat ze er niets onder droeg. Hij schrok; midden in de nacht had hij zich uit zijn pyjama geworsteld; hij lag naakt onder de klamboe, maar dat scheen Adèle, de waardin van Central, met haar mollige armen en haar spottende blik, eerder te amuseren dan te choqueren.

Ze informeerde wat hij bij het ontbijt wilde drinken, koffie, thee of chocola, en in één adem door vroeg ze of het in Europa zijn moeder geweest was die hem 'smorgens wekte. De ironie in haar stem ontging hem niet, maar haar glimlach verried vertedering.

Hij schatte haar een jaar of vijfendertig.

Ze schoof de klamboe half weg en zei: 'Kijk, je bent gestoken.' Door een mug, bedoelde ze, op zijn borst. Ze ging op de rand van het bed zitten, krabde aan het pukkeltje, en Timar deed wat voor de hand lag – hij nam haar in zijn armen.

Pas toen ze zich weer aankleedde en voor de spiegel haar haren schikte, kwam hij over zijn verbazing heen.

Voor ze de kamer verliet, zei ze: 'Thomas zal je koffie brengen.'

Thomas was haar negerbediende. Vier dagen later werd hij vermoord. Op de binnenplaats van Central. Door Adèle.

Met dat verhaal in mijn achterhoofd liep ik de luchthaven van Libreville uit.

‘Central,’ zei ik tegen de taxichauffeur.

Hij knikte nors en reed weg.

Dat was een meevaller. Central bestond nog, ik zou in dezelfde kamer logeren waar Timar met de bijna vanzelfsprekende sensualiteit van Equatoriaal Afrika had kennisgemaakt en wie weet zou ik de eerste de beste morgen al gewekt worden door een mollige donkerblonde matrone in een zwarte zijden jurk met niets eronder. Zo gaat dat met reizigers, ze gebruiken elkaars ervaringen; Brazza trok na lezing van Du Chaillu’s reisverslag naar Gabon en ging verder waar zijn voorganger was blijven steken, en Brazza op zijn beurt werd weer nagereisd door Mary Kingsley, een ongetrouwde Victoriaanse dame die zich door de vuistgrote spinnen van het oerwoud liet kietelen, wat ze zalig vond. Jo Timar was een meer prozaïsche reiziger, hij zocht niet naar de sensatie van het onbekende, hij zocht naar werk.

De rode sintels die hij op de zeeboulevard had aangetroffen waren onder het asfalt verdwenen, de palmen aan weerszijden die hem nog even de illusie hadden gegeven in een soort paradijs terecht te zijn gekomen, waren gekapt. Maar vlak boven het water hing de maan, een onheilspellende volle maan, eerder oranje dan wit.

Lauwe vochtige wind woei de auto binnen, weelderige tuinen, moderne villa’s en twee kerken met verroeste plaatijzeren daken schoten voorbij; dichterbij het centrum stonden flats schots en scheef door elkaar; de stad was snel gegroeid, te snel om er een ordelijk geheel van te maken. Ook daarover had ik gelezen; vlak voor de onafhankelijkheid was er onder de kust van Gabon olie gevonden, in de jaren zestig kwam de productie op gang en tien jaar later, toen wij in Nederland met een zuinig mondje over de oliecrisis spraken en op zondag onze auto moesten laten staan, verschenen op de hobbelige straten van Libreville de eerste Rolls Royces. Tegelijkertijd begonnen de gebouwen boven de mangobomen uit te rijzen.

Bij het hoofdkantoor van Elf Gabon draaide de taxi naar links en

reed een niet erg hoge heuvel op. Conform de beschrijving, zei ik tegen mezelf, want Central lag halverwege een heuvel op een honderd meter van zee, te ver om nog iets van de wind te voelen en te dichtbij om de schepen op de rede met bestemming Frankrijk te vergeten. Een plek om heimwee te krijgen en dat gold evenzeer voor Timar als voor Adèle, die, zodra ze haar fortuin verdiend had, stil hoopte te gaan leven aan de Côte d'Azur, als een echte dame, wat ze in Libreville nooit was geweest.

De taxi stopte.

Een wit gebouw met een ronde voorkant in de richting van de zee. Zuilen op de eerste verdieping. Een vriendelijk gebouw, vriendelijker dan ik me het had voorgesteld. Maar geen hotel. De grote zaal aan de voorkant waar de houthakkers hun pastis dronken, hun dubbele biefstuk aten en elkaar boven het groene laken met de biljartkeu uitdaagden of de hersens insloegen, al naargelang de stemming, die zaal, met maskers aan de muur, was een tandartspraktijk geworden; de rest van de benedenverdieping was in een paar winkels opgedeeld en boven de eerste etage hing een bord. MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN EN FINANCIËN. En in kleine letters: *Afdeling Beurzen en Stages*.

Twee jaar geleden was het hotel failliet gegaan. Door de crisis, zei de taxichauffeur.

Crisis?

‘De olie en de dollar, meneer.’

Zijn hand beschreef een curve die plotseling tot ver onder het dashboard dook.

Hij schudde mistroostig het hoofd.

‘Ik wist niet dat je een hotel zocht. Kijk, we hebben hier geen straatnamen of straatnummers, dus als je Central zegt, ga ik ervan uit dat je tegenover of naast of in de buurt van Central moet wezen. Je mist er trouwens niks aan, dat hotel was weinig soeps, altijd vol, en dan zeiden ze: ga maar aan de overkant slapen.’

‘In een hut. Bij een...’

‘Nee, in de tuin van het ziekenhuis. Maar die tuin is er ook niet meer.’

Ik stapte uit, de taxichauffeur bleef trouw wachten. Een rij flats ontnam het zicht op de zij- en achterkant van Central, maar tussen

die flats ontdekte ik een smal pad dat aan het eind door een stalen poort werd afgesloten; ik hees me aan een stang op en zag in het witte licht van de maan de binnenplaats van het voormalige hotel. De muren waren nog even crèmekleurig als een halve eeuw geleden.

Daar, onder het afdakje, had Adèle haar negerbediende neergeschoten, omdat hij geld van haar geëist had, veel geld, het bedrag van een bruidsschat. Ja, hij wilde trouwen en de familie van zijn aanstaande vroeg duizend frank, een onbetaalbaar bedrag voor een arme sloeber als hij. Maar de voorzienigheid had hem een handje geholpen; hij had Adèle de kamer van Timar zien uit komen en hij was vast van plan het haar man Eugène te vertellen, tenzij ze betaalde.

Ook Eugène was houthakker geweest en van zijn spaarcenten had hij het enige hotel van Libreville gekocht. Hij wist wel dat zijn vrouw het met andere mannen deed. Hij had ervan geprofiteerd, hij zou nooit een kans hebben gekregen als Adèle niet met de officier van justitie en de commissaris van politie naar bed was geweest, hij had nou eenmaal een crimineel verleden, een paar kleine vergrijpen en een veroordeling wegens vrouwenhandel, zijn verblijfsvergunning was ingetrokken, hij was zo'n hele of halve boef waarvan er in Gabon al veel te veel rondliepen, en toch had hij het hotel kunnen overnemen, met drankvergunning en al, dankzij Adèle. Maar nu was hij oud en ziek, hij leed aan hematurie, aan bloedplassen, een veel voorkomende ziekte onder blanken die stevig bleven drinken in de tropen, en die ziekte had ten slotte een verbitterde jaloerse man van hem gemaakt. Adèle had nog maar één uitweg gezien, een oplossing die haar niet voor onoverkomelijke gewetensbezwaren stelde, per slot schoot ze geen mens neer maar een neger en dat was, voor haar en voor de meeste koloniale in en rond het oerwoud, niet hetzelfde. Met twee knallen ruimde ze hem uit de weg en ze had zich nog niet omgedraaid of ze botste tegen Timar op, die nietsvermoedend de binnenplaats was komen op lopen.

Maar op het politiebureau hield hij zijn mond. Nee, hij had niets bijzonders gesignaleerd.

Ach, hij verlangde naar Adèle, naar haar strenge en tegelijk tedere ogen, die hem aan zijn allereerste schooljuf herinnerden, naar haar mollige armen en haar zware transpiratiegeur onder de klamboe. En

Het vroegere hotel Central, Libreville. (Foto: Jan Brokken)

zij, zij vond dat hij manieren had, keurig nette manieren, en een zachte huid, de huid van een vrouw.

Een maand later trokken ze samen het oerwoud in.

Georges Simenon was al een beroemd schrijver toen hij besloot te gaan reizen. Die roem dankte hij aan de eerste achttien Maigrets die in nog geen twee jaar tijd uit zijn schrijfmachine waren gerold. Hij was maar half tevreden over die detectives, hij schreef ze voor zijn uitgever, zijn portemonnee en soms ook wel voor zijn plezier; het had tenslotte iets uitdagends om in veertien dagen zo'n boekje in elkaar te flansen. Maar hij was nog te jong om uitsluitend op die prestatie te kunnen teren, hij wilde nu eindelijk wel eens een paar boeken schrijven die hout sneden. Harde romans. Speurtochten naar de donkerste regionen van de menselijke ziel. Romans die hem behalve tot een beroemd ook tot een groot schrijver zouden maken. En voor zulke romans moest hij de wereld in.

Het leven dat hij in Parijs leidde was hem te veilig, te beschut. Hij deelde de opvatting van Balzac dat een schrijver een doodnormale man is die tot het uiterste gaat. Hij zocht de uitdaging. Niet dat hij bij de literatuur wilde horen. Literatuur met een hoofdletter L vond hij rotzooi. In zijn jeugd had hij Balzac en Gogol gelezen en daar bleef het bij. Een literaire loopbaan zei hem niets, hij wilde schrijven, en over schrijven zou hij later zeggen dat het een roeping was, voor ongeluk.

Toen Simenon met zijn schrijfmachine vertrok, kende hij langzamerhand de kneepjes van het vak. In de jaren twintig had hij onder zeventien verschillende pseudoniemen een slordige tweehonderd romans geschreven en al waren dat frivole niemendalletjes met titels als *Une petite très sensuelle* of *Orgies bourgeoises*, over de opbouw van een verhaal hoefde niemand hem nog iets wijs te maken. Met een raadselachtig gemak wist hij een verhaal sfeer, vaart en spanning te geven, als een meesterkok die bijna verstrooid wat peper, zout en kruiden aan de gerechten toevoegt. Maar zijn ambitie reikte verder. Achter ieder mens school een ander mens, en die mens, de naakte mens, wilde hij in zijn romans voor het voetlicht halen. Waar het hem aan ontbrak was materiaal. Aan een enkel woord of een bepaalde situatie die zijn fantasie in werking zou zetten, want die naakte mens moest in zijn

kleinheid, in zijn laagheid of juist in zijn opstand, veel minder voor-
spelbaar zijn dan hij in de stilte van zijn werkkamer kon bevroeden.

Dus zei hij zijn maîtresse Josephine Baker vaarwel en stapte op de
trein. In Constantinopel interviewde hij Trotski. Ook dat hoorde bij
zijn plan, niet lui achteroverleunend reizen, nee, met de blocnote op
de knie gerichte vragen stellen aan beroemdheden, of aan ploetersaars
die roemloos ten onder gingen. Je werkelijk inleven in andere karak-
ters en je niet laten verleiden door het exotische of pittoreske – wui-
vende palmen horen op ansichtkaarten, niet in romans of reportages.
Praten met revolutionairen en houthakkers, met ingenieurs die
dwars door het oerwoud een spoorlijn aanlegden of jonge knapen die
met de beste bedoelingen de wildernis introkken.

Van Turkije voer hij naar Egypte en van Caïro vloog hij naar
Equatoriaal Afrika, op tweeduizend meter hoogte, aan boord van
een eendekker waarvan je als in een ouwe autobus de raampjes nog
zelf open kon draaien, met als ongerief dat de wind je dan als een mo-
kerhamer in het gezicht sloeg. In Belgisch Kongo kocht hij een Fiat
en nam een zwarte chauffeur in dienst, in de daaropvolgende maan-
den reed hij dwars door Frans Kongo – het latere Congo Brazzaville
– naar de kust en stapte op de boot naar Gabon. Zo werd hij weer wat
hij aanvankelijk geweest was: verslaggever.

Hij schreef zes reportages voor *Voilà*, het geïllustreerde weekblad
van uitgeverij Gallimard. Geen reportages in de eigenlijke zin. Woe-
dende stukken. Tirades. Eén lang *J'accuse*. Zijn laatste artikel eindig-
de met: 'Afrika spreekt tot u! Ja, ze zegt *merde* tegen u! En daar heeft
ze groot gelijk in.'

Dat viel slecht in Parijs. Toen Simenon in 1936 naar de Franse
koloniën in Afrika wilde terugkeren, werd hem door de minister
van Binnenlandse Zaken het visum geweigerd, een socialistische mi-
nister uit de Volksfront-regering van Léon Blum. Links en rechts
schaarden zich toen nog broederlijk achter het kolonialisme.

Toch was Georges Simenon als een vrijwel apoliteiek schrijver naar
Afrika vertrokken. Door de vroege dood van zijn vader had hij op zes-
tienjarige leeftijd het lyceum moeten verlaten. Hij was als politiever-
slaggever gaan werken bij het lokale dagblad in zijn geboortestad
Luik en had op tweeëntwintigjarige leeftijd de sprong naar Parijs ge-
waagd. Daar had hij als een razende geschreven, louter en alleen om